

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
Кафедра соціальної педагогіки та корекційної освіти

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри соціальної педагогіки
та корекційної освіти,
доктор педагогічних наук, професор

_____ Т.О. Логвиненко

«_____» _____ 2025 р.

ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Спеціальність 231 Соціальна робота (Соціальна педагогіка)

Магістерська робота
на здобуття кваліфікації – магістр з соціальної роботи за спеціалізацією
«Соціальна педагогіка»

Автор роботи: Турчак Ірина Андріївна _____

підпис

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,

доцент Гук Орест Васильович _____

підпис

Дрогобич, 2025

Анотація

У роботі досліджено теоретичні, методичні та практичні засади використання волонтерської діяльності як інструменту професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи в умовах закладу вищої освіти. Представлено ґрунтовний аналіз ключових детермінант волонтерства, сучасних підходів до організації студентського волонтерського руху та його соціально-педагогічного потенціалу у військовий час. Розкрито можливості волонтерської практики як ефективного засобу формування професійних компетентностей, розвитку соціальної активності, емпатії, комунікативних умінь і готовності до здійснення професійних функцій майбутніми соціальними педагогами.

У другому розділі подано результати практичного дослідження, спрямованого на визначення впливу волонтерської діяльності на професійне становлення студентів спеціальності «Соціальна робота». Проаналізовано умови організації волонтерської взаємодії в університетському середовищі та виокремлено чинники, що підсилюють її ефективність. Розроблено та апробовано експериментальний проєкт підготовки студентів до професійної діяльності засобами волонтерства, який продемонстрував позитивну динаміку розвитку професійно важливих якостей, підвищення рівня відповідальності, соціальної мотивації та практичної готовності до роботи у сфері соціальної педагогіки.

У висновках узагальнено теоретичні положення та результати експерименту, підтверджено значущість волонтерської діяльності як інноваційної форми професійної підготовки фахівців із соціальної роботи, обґрунтовано рекомендації щодо її впровадження у систему вищої освіти.

Ключові слова: волонтерство, студентське волонтерство, соціальна робота, соціальний педагог, професійна підготовка, військовий час, професійні компетентності, практична підготовка студентів.

Annotation

The paper explores the theoretical, methodological and practical foundations of using volunteerism as a tool for professional training of future social work specialists in higher education institutions. It presents a thorough analysis of the key determinants of volunteerism, modern approaches to organising student volunteer movements and their socio-pedagogical potential in wartime. The possibilities of volunteer practice as an effective means of forming professional competencies, developing social activity, empathy, communication skills and readiness to perform professional functions by future social educators are revealed.

The second chapter presents the results of a practical study aimed at determining the impact of volunteer activity on the professional development of students majoring in social work. The conditions for organising volunteer interaction in a university environment are analysed and the factors that enhance its effectiveness are identified. An experimental project for preparing students for professional activity through volunteering has been developed and tested, which has demonstrated positive dynamics in the development of professionally important qualities, an increase in the level of responsibility, social motivation and practical readiness to work in the field of social pedagogy.

The conclusions summarise the theoretical provisions and results of the experiment, confirm the significance of volunteer work as an innovative form of professional training for social work specialists, and substantiate recommendations for its implementation in the higher education system.

Keywords: volunteering, student volunteering, social work, social pedagogue, professional training, wartime, professional competencies, practical training of students.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
-------------------	----------

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСАД ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

1.1. Теоретичний аналіз ключових детермінант волонтерства.....	11
1.2. Студентське волонтерство у військовий час: соціально-педагогічний потенціал та напрями розвитку.....	18
1.3. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до виконання професійних функцій шляхом волонтерської роботи	24

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ ЗАСТОСУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ РОБОТИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Аналіз впливу волонтерства на професійне становлення майбутніх соціальних педагогів.....	31
2.2. Експериментальний проєкт підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» до професійної діяльності засобами волонтерської діяльності у закладі вищої освіти.....	37

ВИСНОВКИ.....	44
----------------------	-----------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46
--	-----------

ДОДАТКИ.....	5
---------------------	----------

ВСТУП

Актуальність даного дослідження зумовлена швидкими змінами соціальної сфери, що орієнтовані на підвищення рівня гуманності в сучасному суспільстві. Гуманістичні цінності стають ключовою засадою організації освітнього процесу, виховання особистості та розвитку її соціальної активності. Одним із важливих шляхів гуманізації є спеціальна підготовка майбутніх соціальних педагогів, яка вибудовується на засадах поваги до людини, емпатії, милосердя, толерантності, здатності до неупередженого ставлення, а також внутрішньої відповідальності, гнучкості та готовності до соціальної взаємодії.

Ці ціннісні орієнтири відображають потреби суспільства й визначають зміст професійної педагогічної освіти. Нормативну основу такого підходу формують ключові державні документи: Закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту». У них закладені вимоги щодо підготовки соціального педагога як фахівця, здатного ефективно вибудовувати взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу.

Розгалужена система форм і напрямів волонтерської діяльності створює значні можливості для розвитку духовного, інтелектуального та культурного потенціалу особистості, що визначає поступ суспільства тепер і в майбутньому. Для майбутнього соціального педагога усвідомлення значущості волонтерської роботи як інструмента саморозвитку, самоствердження та засобу підтримки тих, хто потребує допомоги, є важливою умовою його професійного становлення. Саме через волонтерський досвід формується здатність до практичної реалізації гуманістичних ідеалів у професійній діяльності.

Сьогодні Україна перебуває у складних умовах повномасштабної війни, проте водночас продовжує формуватися як демократичне громадянське суспільство, засноване на ідеях свободи, креативності, гуманізму та співчуття. В умовах воєнної агресії надзвичайно складно стверджувати, що соціальна сфера має провідний статус у державній політиці, однак для розв'язання гострих соціальних проблем активно задіюються державні інституції,

недержавні організації, а також широка мережа служб, що забезпечують різні види соціальної підтримки.

Ефективність соціально-педагогічної допомоги значною мірою залежить від наявності достатнього людського ресурсу. Саме фахівці соціальної сфери забезпечують реалізацію профілактичних програм, здійснюють соціальну реабілітацію, ресоціалізацію, організовують соціальний супровід та інші види діяльності, спрямовані на підтримку вразливих груп населення. Проте кадровий потенціал соціальних установ не завжди відповідає реальним потребам часу: спостерігається нестача кваліфікованих спеціалістів, спроможних ефективно втілювати різноманітні соціально-педагогічні проєкти.

У цих умовах особливої ваги набуває розвиток волонтерства та підтримка благодійних ініціатив, передусім серед молоді. Волонтери сьогодні виступають не просто помічниками, а повноправними учасниками соціально-педагогічного процесу, нерідко компенсуючи дефіцит професійних кадрів і забезпечуючи високу мобільність соціальної допомоги.

Сучасний інформаційний простір рясніє публікаціями та дискусіями щодо поширення волонтерського руху як у світі, так і в Україні загалом та в окремих громадах. Зростає усвідомлення масштабів цього феномену та позитивного впливу, який добровільна діяльність має на суспільство. Поступово формується загальноприйняте розуміння, що волонтерство – це соціально значуще явище, яке є невід’ємною складовою розвитку та стійкості громад у період криз.

Наукові праці філософів та істориків (М. Аркаса, М. Грушевського, Ю. Хорунжого, Д. Яворницького та ін.) переконливо демонструють, що на українських землях благодійництво й меценатство мають давні витoki, стали традиції та специфічні риси. У цьому історичному контексті волонтерство постає як одна з найпоширеніших форм доброчинної діяльності, активний розвиток якої бере початок ще з XIX століття.

Формування теоретичних і методологічних основ волонтерського руху стало можливим завдяки значному внеску багатьох учених. Зокрема, українські

дослідники (О. Безпалько, І. Зверева, Н. Заверико, Г. Лактіонова, Л. Міщик, І. Мигович, С. Пальчевський, В. Петрович, Ю. Поліщук, А. Рижанова, М. Тименко) ґрунтовно розкрили природу, зміст та особливості волонтерської діяльності. До розвитку наукових уявлень долучилися також представники зарубіжних наукових шкіл – Р. Лінч, С. Маккарлі (США), Л. Питка, Є. Матерна (Польща). Їхні праці узагальнюють ключові ознаки, принципи, напрями та організаційні форми волонтерської роботи.

Українська педагогічна думка представлена низкою ґрунтовних досліджень, що розкривають різні аспекти формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів (І. Бех, М. Галагузова, Н. Гарашкіна, Л. Коваль, Л. Міщик, І. Мигович, В. Поліщук, С. Харченко та ін.).

Вагому роль відіграють і напрацювання зарубіжних учених, які досліджують моделі та технології підготовки соціальних працівників до професійної діяльності. Значущими є роботи І. Валлімана (Швейцарія), Г. Вільфінга (Австрія), Б. Вула (США), Л. Гур'є (Франція), Е. Норланна (Німеччина), Є. Потулицької (Польща), Ш. Рамон (Великобританія) та інших.

У науковому дискурсі останніх років домінують проблеми модернізації підготовки майбутніх соціальних педагогів. Зокрема, дослідники приділяють увагу оновленню змісту, форм і методів роботи з дітьми, позбавленими батьківської опіки; організації соціально-педагогічної допомоги «дітям вулиці»; профілактиці соціальних девіацій; освітньо-дозвіллевій діяльності; розвитку роботи в громаді та з місцевими спільнотами.

Попри значну кількість різнопланових наукових досліджень, жоден із наявних підходів не забезпечує комплексного вирішення проблеми організації волонтерської діяльності майбутніх соціальних педагогів у контексті вищої освіти. З огляду на високу теоретичну й практичну значущість окресленої проблеми, а також на її недостатню розробленість у соціально-педагогічній науці, нами було визначено тему дослідження: «Засади волонтерської діяльності у підготовці фахівців з соціальної роботи».

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній реалізації засад волонтерської діяльності у підготовці майбутніх соціальних педагогів у закладі вищої освіти.

Об’єкт дослідження – процес навчання й виховання у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – зміст, умови та особливості організації волонтерської діяльності студентів – майбутніх соціальних педагогів – у середовищі закладу вищої освіти.

Головними завдання даного дослідження є:

- ✓ проаналізувати ключові детермінанти волонтерства;
- ✓ розкрити соціально-педагогічний потенціал та напрями розвитку студентського волонтерства у військовий час;
- ✓ описати підготовку майбутніх соціальних педагогів до виконання професійних функцій шляхом волонтерської роботи;
- ✓ вивчити вплив волонтерства на професійне становлення майбутніх соціальних педагогів;
- ✓ подати експериментальний проєкт підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» до професійної діяльності засобами волонтерської діяльності у закладі вищої освіти.

Методи дослідження. Для розв’язання поставлених завдань, досягнення мети використано загальні та соціально-педагогічні методи наукового дослідження:

теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення з метою вивчення сутності основних понять дослідження, аналізу основних методів, форм і технологій предмету та об’єкту дослідження.

емпіричні: анкетування, спостереження, бесіда, аналіз документів, вивчення результатів діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження оприлюднено у збірнику наукових праць здобувачів вищої освіти факультету історії, педагогіки та психології:

Турчак І., Гук О. СТУДЕНТСЬКЕ ВОЛОНТЕРСТВО У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ. Збірник наукових праць здобувачів вищої освіти факультету історії, педагогіки та психології / За ред. доц. Володимира Галика, доц. Ореста Гука. – Дрогобич: Сектор видавничо-редакційної роботи Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2025. – Випуск II-III. – Частина II. – 186с. С. 133-144.

Теоретичне значення дослідження полягає у вивченні історичних даних, розкритті сутності основних понять, змісту методів, форм і технологій соціально-педагогічної роботи в сфері волонтерської діяльності.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що перевірено ефективність методів, форм і технологій підготовки майбутніх соціальних педагогів до волонтерської діяльності.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 52 сторінки. Список використаних джерел – 60 найменувань. Робота містить 3 додатки.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСАД ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

1.1. Теоретичний аналіз ключових детермінант волонтерства

У сучасному глобалізованому суспільстві з кожним десятиліттям постає дедалі більше соціальних, політичних та гуманітарних викликів, що спричиняють появу суперечливих ситуацій і комплексних проблем. Реакція людей на ці процеси істотно відрізняється залежно від їхнього рівня свідомості, життєвих потреб та соціальної активності. Частина населення обмежується задоволенням базових потреб і фактично не замислюється над суспільними подіями чи майбутнім своєї держави, залишаючись на нижчих рівнях піраміди потреб Маслоу [15]. Інші реагують переважно емоційно, висловлюючи невдоволення, однак не вдаючись до конкретних дій.

Є й такі громадяни, які проявляють активну соціальну позицію – беруть участь у протестах, долучаються до суспільних дискусій, звертаються до органів влади або політичних інституцій. Найбільш значущою є група людей, які не лише оцінюють ситуацію, а й прагнуть реально впливати на зміни в суспільстві, діючи в інтересах інших. Саме завдяки таким ініціативним, гуманістично налаштованим громадянам постала добровільна – або волонтерська – діяльність.

Згодом на основі їхніх зусиль, ініціативних груп, неформальних об'єднань та недержавних організацій сформувався й почав розвиватися волонтерський рух, стратегічною метою якого стало підвищення якості життя та забезпечення підтримки тим, хто її потребує.

Звернімося докладніше до питання, кого слід вважати волонтером. У XIX столітті це слово найчастіше використовували щодо осіб, які добровільно вступали на військову службу. Проте на межі XX–XXI століть поняття

«волонтер» суттєво розширилося й набуло нового соціального змісту. Ним почали позначати людей, які свідомо та безкорисливо витрачають свій час, зусилля й ресурси на допомогу тим, хто її потребує, або долучаються до вирішення актуальних суспільних проблем.

У слов'янських мовах термін «волонтер» походить від французького *volontaire*, що, у свою чергу, сягає коренем латинського *voluntarius* – «той, хто діє з доброї волі». Саме ідея добровільності та вільного прояву гуманістичних намірів лежить в основі сучасного розуміння волонтерства.

У «Оксфордському словнику» (2010) поняття *volunteer* подається у значенні, близькому до сучасного українського розуміння: це «особа, яка добровільно пропонує взяти участь у певній діяльності або виконати завдання» (a person who freely offers to take part in an enterprise or undertake a task). В англійській мові слово *volunteer* функціонує і як іменник – позначаючи суб'єкта дії, і як дієслово – вказуючи на сам акт добровільної участі. Від дієслова походить і іменник *volunteering*, що використовується на позначення «неоплачуваної роботи в організації» (work for an organization without being paid) [37].

У вітчизняних навчальних посібниках і підручниках поняття «волонтер» інтерпретується подібним чином. Наголошується, що волонтер – це людина, яка добровільно та без матеріальної винагороди надає допомогу окремим особам або соціальним групам, що перебувають у складних життєвих обставинах: людям з інвалідністю, тяжкохворим, дітям, позбавленим батьківського піклування тощо.

У навчальному посібнику з соціальної роботи, підготовленому І. Зверевою, Г. Лактіоновою, О. Безпалько, С. Харченко та іншими, волонтери визначаються як суб'єкти соціальної діяльності – фізичні особи, які беруть участь у реалізації соціальної політики та надають різні форми допомоги

широким категоріям населення [16, с. 7].

У Законі України «Про волонтерську діяльність» волонтером визначається фізична особа, яка добровільно бере участь у соціально орієнтованій та неприбутковій діяльності, надаючи волонтерську допомогу. Під волонтерською допомогою закон розуміє роботи й послуги, що виконуються та надаються безоплатно волонтерами чи волонтерськими організаціями [12].

Спираючись на наведені нормативні положення, у межах нашого дослідження волонтера можна трактувати як людину, яка, керуючись внутрішніми цінностями та мотиваційними установками, здійснює добровільну, безоплатну та суспільно значущу діяльність гуманістичного характеру, спрямовану на систематичну підтримку різних категорій населення.

Також закон України «Про волонтерську діяльність» визначає, що волонтерська діяльність базується на низці ключових принципів: законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності та неприбутковості [12]. Волонтерство можливо повноцінно розвивати лише у демократичному суспільстві, де забезпечено свободу вибору, дотримання прав людини та можливості для самовираження. Саме в таких умовах добровільна діяльність стає природним простором для вияву альтруїзму, співчуття, людяності, а також для особистісного зростання, самовдосконалення та реалізації соціально значущих ініціатив представників різних поколінь. Суспільно корисна діяльність сприяє формуванню у громадян усвідомленого почуття відповідальності перед державою та громадою.

Українське законодавство окреслює й суспільне значення волонтерства, наголошуючи, що саме добровільна діяльність становить фундамент для становлення та розвитку громадянського суспільства. У ній відображені найвищі прагнення людства – до миру, свободи, безпеки та справедливості. Закон підкреслює, що прагнення до справедливості й чесності проявляється,

зокрема, і в активній участі людей у громадському житті, у реалізації конституційного права брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнських і місцевих референдумах, а також у вільному волевиявленні під час виборів до органів державної влади та місцевого самоврядування [12].

У 2001 році під час XVI Всесвітньої конференції волонтерів, що відбулася в Амстердамі (Нідерланди), Загальна декларація про волонтерську діяльність була оновлена та адаптована відповідно до сучасних суспільних викликів. У процесі її перегляду було чітко визначено змістові акценти, принципи та стратегічні орієнтири розвитку волонтерського руху. У документі підкреслюється, що волонтерство становить одну з ключових опор громадянського суспільства, адже пробуджує в людях найвищі гуманістичні прагнення – до миру, свободи, рівних можливостей, безпеки та справедливості для кожної особи.

У межах нашого дослідження волонтерський рух трактується як багатофункціональне, соціокультурне та системно організоване суспільно значуще явище, що спирається на принципи добровільності та безкорисливої підтримки. Його сутність полягає у формуванні гуманної соціальної реальності, зорієнтованої на підвищення добробуту громадян. Волонтерський рух характеризується динамічністю, розширенням масштабів діяльності та сталим розвитком різних форм волонтерського залучення.

У світовій соціальній практиці виділяють низку найбільш поширених напрямів волонтерської діяльності. До них, зокрема, належить робота з дітьми та молоддю в освітніх установах і позашкільних об'єднаннях; підтримка людей з інвалідністю, тяжкохворих, осіб похилого віку та онкохворих як у домашніх умовах, так і в спеціалізованих закладах. Значущими сферами волонтерської участі є діяльність у пенітенціарній системі, підтримка осіб після звільнення з місць позбавлення волі, соціальний супровід у молодіжних центрах, допомога

бездомним та особам без визначеного місця проживання. До важливих напрямів також належать підтримка біженців та внутрішньо переміщених осіб, консультування й супровід представників етнічних меншин, організація збору коштів та інші форми соціально зорієнтованої допомоги.

Рис. 1.1. Структура волонтерства

А. Капська, досліджуючи мотиваційні аспекти волонтерської діяльності, виокремлює низку чинників, які найбільш позитивно впливають на готовність людини долучатися до роботи в організації. До таких стимулів вона відносить:

а) можливість здобути нові практичні вміння та розширити професійний досвід;

б) цікаве та змістовне проведення часу, отримання емоційного задоволення та можливість комунікації;

в) поглиблення обізнаності щодо актуальних суспільних проблем;
г) відчуття власної значущості, причетності до суспільно корисної справи або престижної соціальної групи;

г) встановлення корисних ділових зв'язків

д) налагодження нових соціальних контактів або спільну діяльність зі старими друзями-волонтерами;

е) здобуття певного статусу чи соціального визнання;

є) перехід до нового стилю життя та зміна особистісних орієнтацій [20, с. 110].

Як слушно зауважував В. Черчилль: «Ми отримуємо життя завдяки тому, що нам дається, але справжнє життя починається тоді, коли ми ділимося з іншими». Участь у волонтерській діяльності передбачає сформованість у людини ціннісних орієнтацій гуманістичного характеру – доброти, милосердя, піклування, готовності передавати власні знання й уміння. Волонтерство ґрунтується на безкорисливому бажанні вкладати свій час, енергію та здібності заради допомоги іншим і покращення їхніх життєвих обставин.

А. Маслоу звертав увагу на те, що значна частина сучасної молоді стикається з труднощами в становленні особистої ідентичності та набутті самостійності. На його думку, молодим людям часто бракує часу, щоб пережити досвід глибоких, зрілих стосунків, віднайти власне покликання чи визначити ті цінності, заради яких вони були б готові приносити жертви. Вони ще не встигли сформувати стійку систему світоглядних орієнтирів і не накопичили достатнього життєвого досвіду – відповідальності за інших, зустрічі з трагедіями, помилками, успіхами та невдачами. Через це юнаки й дівчата нерідко залишаються у полоні ілюзій щодо ідеальності світу, не до кінця примирюються з невідворотністю смерті, не набувають терпіння, не усвідомлюють природу зла – ані в собі, ані в інших, що заважає розвинути

здатність до співчуття. Молоді люди, за Маслоу, ще не встигли подолати внутрішню суперечливість у ставленні до батьків та авторитетних дорослих, не мають достатньо освіти й життєвих знань, які відкривають шлях до мудрості. Також їм часто бракує сміливості бути непопулярними, залишатися чесними та добродішними у відкритий спосіб [30].

Такі моральні якості, як терпіння, добродішність, милосердя, вміння співчувати, не виникають самі по собі – вони формуються під впливом виховання, особистого прикладу і участі людини в діяльності гуманістичного спрямування. К. Ушинський, заклавши наукові основи педагогічної антропології, наголошував, що у центрі виховного процесу має бути людська душа. Він підкреслював, що справжня мета виховання полягає у створенні умов для найповнішої, широкої й осмисленої діяльності особистості — діяльності, яка сприятиме її зростанню та вдосконаленню. На переконання педагога, «основною метою виховання людини може бути лише сама людина», адже всі інші явища світу існують для неї [60, с. 243]. Саме Ушинський започаткував гуманістичний напрям у педагогіці, вибудовуючи його на синтезі науки й духовності та стверджуючи ключовий для освіти принцип природовідповідності.

1.2. Студентське волонтерство у військовий час: соціально-педагогічний потенціал та напрями розвитку

Повномасштабна агресія росії проти України знову висунула волонтерство на перший план як один із ключових механізмів виживання, згуртування та стійкості українського суспільства. Уже від перших днів вторгнення студентство й академічні спільноти активно включилися у волонтерські ініціативи, узявши на себе значну частину гуманітарної, інформаційної, логістичної, психологічної та освітньо-просвітницької роботи

[12]. Таким чином, волонтерська активність молоді перетворилася на своєрідний «другий фронт» вищої освіти, де навчальний процес органічно поєднується з громадянською та соціальною діяльністю.

У мирний час проблема студентського волонтерства вже була предметом наукових досліджень як в Україні, так і в інших країнах [34]. Проте умови війни кардинально змінюють масштаби, мотиваційні чинники, зміст і ризики участі молоді у волонтерських практиках. Це актуалізує потребу в оновленому теоретико-методологічному підході до осмислення студентського волонтерства як унікального соціально-педагогічного явища періоду війни та визначенні умов, які забезпечують його підтримку і розвиток.

Воєнний контекст суттєво трансформує напрями та завдання волонтерства. Воно набуває ознак кризового реагування, спрямованого на зміцнення обороноздатності країни, захист життя й здоров'я людей, задоволення базових потреб внутрішньо переміщених осіб та інших уразливих груп, а також підтримання функціонування критичних сфер – освіти, медицини, соціальної інфраструктури [57]. У цих умовах студентське волонтерство можна охарактеризувати як добровільну, як організовану, так і стихійну активність молоді, що спрямована на подолання наслідків війни й підтримку суспільства, поєднуючись із навчанням та сприяючи професійному й особистісному розвитку студентів.

Специфіка цього феномена полягає у високому рівні самостійності та ініціативності студентської молоді, її здатності створювати власні волонтерські проекти, активно застосовувати цифрові технології, соціальні мережі та новітні формати комунікації, а також поєднувати у межах волонтерства навчальну, трудову, соціальну й інколи підприємницьку активність [44].

У науковій традиції волонтерство визначають як добровільну діяльність, спрямовану на суспільно значущу допомогу, а студентське волонтерство – як

форму громадянської участі, що інтегрує освітні, професійні й соціальні компоненти. Під час війни воно отримує нові характеристики: кризову спрямованість, роботу з людьми у стані стресу, залучення до підтримки оборони, розвиток цифрових форматів допомоги, активну підтримку внутрішньо переміщених осіб та евакуйованих сімей.

Молодіжне волонтерство вирізняється високою динамічністю, активним використанням цифрових платформ, створенням студентами власних проєктів та інтеграцією волонтерської діяльності у ритм навчання.

Правові засади волонтерства в Україні визначені Законами «Про волонтерську діяльність», «Про освіту» та «Про вищу освіту», які закріплюють принципи добровільності, безоплатності, соціальної значущості, а також гарантії й права волонтерів. Воєнний період зумовив внесення додаткових змін, що розширили юридичні можливості волонтерів, посилили гарантії їхньої безпеки та визначили механізми компенсації витрат. У низці університетів запроваджено практику зарахування волонтерського досвіду до компонентів індивідуальних освітніх траєкторій студентів.

Практика доводить, що форми волонтерської діяльності студентів під час війни надзвичайно різноманітні. Як показують дослідження І. Костікової, молодь активно долучається до плетіння маскувальних сіток, сортування гуманітарних вантажів, збору коштів, організації евакуації, супроводу дітей і літніх людей, кіберволонтерства та медіаактивностей [24]. Студенти працюють у центрах розміщення ВПО, беруть участь у створенні інформаційних кампаній, координують логістичні маршрути, підтримують онлайн-освітні проєкти.

У сучасних дослідженнях виокремлюють кілька провідних напрямів студентського волонтерства в умовах війни:

– гуманітарний (збір продуктів, одягу, ліків, гігієнічних засобів);

- медико-соціальний (допомога закладам охорони здоров'я, підтримка поранених, донорство);
- освітній та інклюзивний (дистанційні заняття для дітей із прифронтових територій, адаптація ВПО);
- психологічний (групи взаємопідтримки, кампанії з психічного здоров'я);
- культурно-просвітницький та інформаційний (медіапроекти, боротьба з дезінформацією) [12].

Стрімко зростає роль цифрового волонтерства, що охоплює участь у краудсорсингових платформах, адміністрування соціальних мереж волонтерських організацій, переклад інформаційних матеріалів, технічний супровід онлайн-заходів, роботу з базами даних. Цей формат робить можливим долучення студентів, які перебувають за кордоном або мають обмежені можливості пересування [31].

Науковці та практики підкреслюють, що волонтерська діяльність студентів є важливим освітнім ресурсом, який поєднує навчання з практичною соціальною дією та сприяє формуванню ключових компетентностей – комунікативних, організаційних, цифрових, міжкультурних, лідерських і підприємницьких [45]. Студенти отримують реальний досвід вирішення соціальних проблем, опановують навички менеджменту проєктів, логістики, фандрейзингу, кризових комунікацій.

З погляду соціалізації студентське волонтерство стимулює формування громадянської ідентичності, підсилює почуття відповідальності за майбутнє країни, сприяє розвитку емпатії, солідарності та готовності до взаємодопомоги [33]. У контексті війни ці процеси загострюються: робота з людськими втратами й стражданням несе ризики травматизації, однак водночас сприяє глибшому усвідомленню цінності життя, свободи й гідності.

Професійний потенціал волонтерства особливо помітний у підготовці фахівців соціальної сфери, педагогіки, психології, медицини, журналістики, менеджменту, ІТ. Для студентів спеціальностей «соціальна робота» та «соціальна педагогіка» волонтерство фактично є практичним майданчиком для відпрацювання професійних умінь: оцінювання потреб, планування допомоги, організації груп підтримки, ведення документації, взаємодії зі службами [41].

Ураховуючи отримані дані, студентське волонтерство природно інтегрується у реалізацію компетентнісного підходу у вищій освіті, забезпечуючи перехід від переважно теоретичного навчання до навчання, заснованого на досвіді реальної соціальної взаємодії [10].

Попри позитивні результати, волонтерство студентів у воєнний час пов'язане з низкою ризиків. Найчастіше зазначають емоційне виснаження, вторинну травматизацію, тривожність і почуття провини, що виникають під час роботи з пораненими, біженцями, сім'ями загиблих [47]. Студенти нерідко переживають конфлікт між навчальними обов'язками та бажанням максимально допомагати, що веде до перевтоми, порушення режиму та зниження результатів навчання.

Проблемою є й недостатня організованість окремих волонтерських ініціатив: відсутність супервізії, стандартів безпеки, належного менеджменту. Через це студенти іноді виконують завдання поза межами своїх компетенцій, що підвищує ризики помилок, травмування та передчасного професійного вигорання [45]. Дослідники також говорять про явище «псевдоволонтерства», коли діяльність мотивована не реальним бажанням допомогти, а прагненням до публічного визнання чи формальних досягнень [25].

Окремого значення набуває питання інклюзивності. Не кожен студент має можливість долучатися до видимих форм волонтерства через здоров'я, сімейні обставини чи матеріальні обмеження. Тому важливо визнавати і

«невидимі» форми допомоги — догляд за молодшими членами родини військових, дистанційну інформаційну роботу, домашню підтримку [51].

Сучасний досвід українських університетів дозволяє визначити ключові умови, необхідні для ефективного й безпечного функціонування студентського волонтерства [12].

Стратегічне бачення та інституційна підтримка.

Університети мають формувати цілісну політику розвитку волонтерства, створювати центри волонтерства, студентські служби, офіси громадянської активності, налагоджувати партнерства з громадським сектором і місцевою владою [51].

Педагогічний і психосоціальний супровід.

Це передбачає супервізію, психологічні консультації, тренінги з управління стресом, профілактики вигорання, засвоєння етичних стандартів волонтерства. Важливо формувати в студентських групах підтримувальне середовище.

Освітня інтеграція волонтерства.

Йдеться про зарахування волонтерської діяльності як практики чи елементів індивідуальної освітньої траєкторії, упровадження курсів з менеджменту волонтерства, громадянської освіти, соціального проєктування [51].

Безпекове та правове забезпечення.

Необхідні чіткі інструкції, договори з організаціями-партнерами, страхування, інформування про права волонтерів, алгоритми дій у небезпечних ситуаціях [47].

Система суспільного визнання.

Символічні й матеріальні форми заохочення — від грамот до конкурсів волонтерських проєктів — сприяють формуванню волонтерства як сталої

життєвої стратегії молоді [33].

Студентське волонтерство в умовах війни постає комплексним соціально-педагогічним явищем, що об'єднує громадянську, професійну, освітню та ціннісну складові. Воно є реакцією молоді на виклики війни та одночасно – простором її особистісного і професійного розвитку. У воєнний період формуються нові форми волонтерства: цифрове, інформаційне, психологічне, освітнє, аналітичне. Хоча волонтерська діяльність містить значні ризики, їх можна мінімізувати через системну підтримку, правові гарантії та педагогічний супровід.

Ефективний розвиток студентського волонтерства у воєнний і післявоєнний час можливий за умови стратегічного планування, інституційної підтримки, інтеграції волонтерського досвіду в освіту, забезпечення безпеки та створення системи суспільного визнання.

Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на глибше аналізування досвіду студентів різних спеціальностей і регіонів, а також на визначення перспектив трансформації студентського волонтерства у повоєнний період.

1.3. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до виконання професійних функцій шляхом волонтерської роботи

Спираючись на тезу про те, що волонтерська діяльність є важливим підґрунтям процесу соціалізації особистості, вважаємо, що підготовка майбутніх соціальних педагогів до виконання професійних обов'язків має включати їхнє активне залучення до взаємодії з реальним соціальним середовищем. Така взаємодія створює умови для присвоєння соціального досвіду та опанування різноманітних соціальних ролей шляхом їх апробації, порівняння та усвідомленого вибору.

Залучення студентів до різних форм діяльності повинно відбуватися

відповідно до закону методичного репродукування [31], який передбачає, що навчальний процес має відтворювати ті самі засоби, інструменти й способи дії, що використовуються у волонтерській практиці. Дотримання цього закону створює оптимальні передумови для формування в майбутніх фахівців соціальної сфери необхідних професійно-особистісних якостей і забезпечує ефективне оволодіння ними ключовими професійними функціями.

Підготовка майбутніх соціальних педагогів до виконання професійних обов'язків через волонтерську діяльність має охоплювати різні форми взаємодії, що базуються на співпраці, взаємній повазі, відповідальності, толерантності, здатності до емпатії та готовності підтримати інших учасників спільної діяльності. Йдеться про формування в студентів прагнення проявляти милосердя, здійснювати доброчинність на добровільних засадах, що є сутністю філантропії.

Науковці І. Грига та L. Conway [25] наголошують на важливості створення сприятливого навчально-практичного середовища, яке дає змогу майбутнім соціальним педагогам усвідомити співвіднесеність власних ролей із ролями інших учасників діяльності. Таке середовище сприяє вибудовуванню взаємин між студентами-волонтерами на засадах взаємопідтримки й взаємодопомоги, що є необхідним для їхнього професійного становлення.

Однією з ключових передумов саморозвитку, самовиховання та особистісного самовдосконалення студента є створення у закладі вищої освіти таких суб'єктивних і об'єктивних умов, які, породжуючи певні внутрішні суперечності, стимулюватимуть майбутніх соціальних педагогів до формування важливих професійно-особистісних якостей. Йдеться про розвиток соціальної активності, комунікативності, відповідальності, толерантності, доброзичливості, емпатії, альтруїзму, милосердя, а також вимогливості до себе та оточення.

Реалізація цього завдання стає можливою завдяки продуманому педагогічному впливу, зокрема через створення ситуацій успіху, застосування методів навчання, здатних «запустити» внутрішні механізми саморозвитку, самореалізації та самовдосконалення майбутнього фахівця. Залежно від виду волонтерської діяльності це включає подолання усталених стереотипів, усвідомлення потреби у власних змінах, поступове формування окремих умінь і навичок, а також рефлексію власних досягнень у професійному та особистісному становленні. Підсумком цього процесу є набуття студентами цінного індивідуального досвіду волонтерської роботи.

У процесі становлення професійно-особистісних якостей майбутніх соціальних педагогів важливо забезпечувати одночасний вплив на їхню свідомість, емоційну сферу та поведінку, тобто формувати когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти особистості. Ефективність цього процесу досягається лише за умови системного, послідовного й цілеспрямованого педагогічного впливу. Втрата бодай одного із зазначених компонентів робить виховний процес неповним та знижує його результативність. Саме тому підготовка студентів до здійснення професійних функцій має передбачати різнобічний педагогічний вплив, що одночасно формує їхні переконання, почуття та поведінкові моделі.

Якщо перенести ці положення на формування професійно-особистісних характеристик майбутнього соціального педагога, то їх можна розглядати як стійкі прояви його свідомості та поведінки, що виникають у результаті усвідомлення змісту власної професійної діяльності й волонтерської практики, а також у процесі набуття відповідних моделей професійної поведінки. Зовнішній механізм формування таких якостей передбачає поєднання змісту підготовки до виконання професійних обов'язків через волонтерську діяльність із методами й прийомами переконання, які розкривають професійно-етичний

сене моральних норм і принципів волонтерської роботи. Не менш важливою складовою є залучення студентів до різних видів практичної діяльності, що сприяє засвоєнню цих норм у реальних умовах.

Підготовку майбутніх соціальних педагогів до реалізації професійних функцій засобами волонтерської діяльності можна розглядати як структуру, що складається з шести взаємопов'язаних компонентів. До її змісту входять: цільовий блок, змістовий компонент, процесуально-технологічний аспект, рефлексивно-аналітичний компонент, а також елементи супервізії й моніторингу.

Рис. 1.2. Компоненти підготовки майбутніх соціальних педагогів до здійснення професійних функцій під час волонтерської роботи

Виходячи із загальної мети підготовки майбутніх соціальних педагогів до виконання професійних обов'язків через волонтерську діяльність, нами визначено низку конкретизованих завдань.

По-перше, важливо забезпечити засвоєння студентами системи знань про історію становлення волонтерського руху, його специфіку, форми й методи роботи, що необхідні для формування професійно-особистісних якостей і збагачення власного практичного досвіду.

По-друге, необхідно стимулювати в майбутніх фахівців позитивне, активне ставлення до проблематики волонтерства та сприяти усвідомленню ними особистісної потреби в участі у волонтерській діяльності.

По-третє, важливим завданням є розвиток у студентів таких якостей, як відповідальність, терпимість, комунікативність, альтруїзм, милосердя, толерантність і емпатійність.

По-четверте, необхідно формувати готовність до здійснення самостійної оцінки (експертизи) власних волонтерських дій і результатів діяльності.

По-п'яте, слід розвивати у студентів потребу й здатність до постійної самоосвіти, самовиховання та особистісного вдосконалення.

У науковій традиції зміст підготовки соціального педагога розглядають як сукупність педагогічних знань, практичних умінь і навичок, необхідних для виконання його професійних функцій [28; 44 та ін.]. У межах нашого дослідження цей компонент трактується як цілісний комплекс знань і практичних компетентностей, визначених специфікою волонтерської діяльності, що спрямований на врахування професійних потреб студентів та розвиток їхніх професійно-особистісних якостей.

Усвідомлення стратегічної мети підготовки майбутніх соціальних педагогів до виконання професійних функцій через залучення до волонтерської діяльності зумовило необхідність добору таких педагогічних технологій, які здатні активізувати внутрішні механізми саморозвитку, самореалізації й самовдосконалення особистості. Такі технології мають сприяти подоланню усталених стереотипів, формуванню усвідомленої потреби в особистісних

змінах, а також забезпечувати можливість поступового формування та вдосконалення окремих умінь і навичок у різних форматах волонтерської роботи.

Професійне становлення майбутнього соціального педагога значною мірою залежить від його здатності критично й адекватно оцінювати себе та результати власної волонтерської діяльності, тобто від сформованості рефлексії. Поняття «рефлексія» (від лат. *reflexio* – «повернення назад», «відображення») означає процес самопізнання особистості, спрямований на усвідомлення внутрішніх психічних станів і дій крізь призму життєвого досвіду; це інтелектуальна діяльність, що забезпечує осмислення власних вчинків, мотивів і закономірностей поведінки. Рефлексія проявляється як здатність свідомості зосереджуватися на самій собі [25, с. 243], а також як самоаналіз та усвідомлення ключових аспектів власного професійного становлення [26, с. 174].

Ефективність та результативність волонтерської діяльності значною мірою залежить від організованого супроводу, зокрема від здійснення супервізії та системного моніторингу. Для уточнення змісту поняття звернімося до тлумачень терміна «супервізія» (або супервізорство). У дослівному перекладі з англійської *supervision* означає «нагляд», «керівництво». У професійній сфері цей термін використовується для позначення процесу управління діяльністю підлеглих, а також керівництва виробничою чи громадською практикою студентів у центрах соціальної педагогіки [26, с. 301]. У ширшому значенні супервізія трактують як індивідуальний супровід, спрямований на виявлення труднощів у роботі та пошук шляхів їх розв'язання, що підкреслює її консультативний і корекційний характер [35].

Моніторингову діяльність може здійснювати як окремих викладач, так і група педагогів, які володіють відповідними психодіагностичними методиками.

На засіданні кафедри ухвалюється план моніторингу волонтерської діяльності студентів, а також оцінювання їхнього менеджменту й самоменеджменту у межах цієї роботи. Такий підхід забезпечує глибше та більш усвідомлене опанування студентами необхідних умінь, навичок і професійно-особистісних якостей, що формуються у процесі волонтерської діяльності.

Отже, можна зробити висновок, що підготовка майбутніх соціальних педагогів до виконання професійних функцій у процесі волонтерської діяльності є невід'ємним елементом загальної професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Вона являє собою цілісну систему, що охоплює цільовий, змістовий, процесуально-технологічний, рефлексивно-аналітичний компоненти, а також елементи супервізії та моніторингу. Реалізація цієї системи забезпечує формування в студентів необхідних знань, практичних умінь і професійно-особистісних якостей, які є основою для ефективного здійснення майбутньої професійної діяльності.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ ЗАСТОСУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ РОБОТИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Аналіз впливу волонтерства на професійне становлення майбутніх соціальних педагогів

Теоретичне осмислення сутності та змістових характеристик волонтерської діяльності як значущого чинника професійного становлення майбутніх соціальних педагогів потребує з'ясування ставлення здобувачів вищої освіти до участі в такій діяльності й визначення рівня її впливу на формування професійних якостей. Узагальнення наукових джерел свідчить, що долучення студентів спеціальності «Соціальна робота» до волонтерських практик є дієвим механізмом формування у них ключових професійних компетентностей. Саме тому наше дослідження було спрямоване на виявлення ролі волонтерської активності у становленні професійно важливих якостей майбутніх соціальних педагогів.

Емпірична частина дослідження проводилася серед студентів 2–4 курсів денної та заочної форм навчання спеціальності «Соціальна робота» Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. У вибірку увійшло 80 учасників. На основі їхньої участі у волонтерській діяльності було сформовано дві групи: перша – 30 студентів, які активно займаються волонтерством; друга – 50 здобувачів, що не долучалися до таких практик.

Дослідження здійснювалося у три послідовні етапи:

- ✓ організаційний етап – добір діагностичного інструментарію та формування вибірки;
- ✓ дослідницький етап – вивчення впливу волонтерської діяльності на професійне становлення майбутніх соціальних педагогів;
- ✓ аналітичний етап – опрацювання, зіставлення та інтерпретація отриманих результатів.

У процесі дослідження було застосовано низку діагностичних методів, зокрема розроблену авторську анкету «Ставлення до волонтерської діяльності», методику «Дослідження комунікативних та організаторських схильностей» для визначення рівня сформованості комунікативних умінь, а також методику оцінювання ціннісних орієнтацій М. Рокича.

Крім того, нами було сформульовано критерії оцінювання ефективності волонтерської діяльності майбутніх соціальних педагогів.

Перший критерій стосувався ціннісних орієнтацій здобувачів освіти, а його показниками визначено:

- трансформацію життєвих і професійних пріоритетів;
- усвідомлене включення у волонтерську активність;
- готовність працювати у неприбутковому секторі;
- прийняття та поділяння цінностей волонтерства.

Другий критерій характеризував професійні настанови студентів. Його показниками стали:

- стійка зацікавленість професійною діяльністю соціального працівника;
- зміна цільових орієнтацій;
- трансформація мотивації діяльності.

Третій критерій охоплював професійно значущі якості, серед яких ключовими визначено:

- емпатійність;
- толерантність;
- рефлексивність.

У процесі опитування, спрямованого на з'ясування ставлення майбутніх соціальних педагогів до волонтерської діяльності, з'ясовано, що всі учасники першої групи продемонстрували позитивне ставлення до волонтерства як суспільно значущого явища. При цьому 67% здобувачів освіти зазначили, що мають значний, багаторазовий досвід участі у волонтерських ініціативах, тоді як 33% респондентів повідомили про мінімальний досвід – одноразову участь в окремих акціях.

Вирішальне значення у виборі студентами волонтерської активності відіграє їхня ціннісно-мотиваційна сфера. З метою з'ясування змістовних детермінант волонтерства респондентам було запропоновано визначити особистісний зміст поняття «волонтерська діяльність». Аналіз отриманих відповідей показав, що більшість студентів інтерпретує волонтерство як можливість здобути новий досвід, бути корисним іншим, а також отримати знання та навички, затребувані в майбутній професійній діяльності.

Не менш важливою умовою включення студентів у волонтерську практику є їхні індивідуально-психологічні особливості. У зв'язку з цим учасникам першої групи було поставлено запитання: «Якими особистісними рисами має володіти волонтер?». Отримані результати дають змогу виокремити найбільш значущі характеристики волонтера: відповідальність (67%), доброзичливість (63%), уміння ефективно працювати в команді (73%). Серед інших важливих якостей студенти назвали готовність допомагати (55%), ввічливість (45%), толерантність (43%), здатність долати егоцентричні прояви (46%), ініціативність (42%) та відкритість (40%).

Значна частина респондентів також наголосила на важливості емпатійності (65%), підкреслюючи, що саме волонтерська діяльність сприяє розвитку цієї риси у майбутнього соціального працівника. Окрім цього, 25% опитаних зазначили, що волонтер має характеризуватися емоційною стабільністю та позитивним ставленням до себе й інших людей. Додатковими важливими якостями, на думку студентів, є дисциплінованість (17%), гнучкість та самостійність (15%).

Результати опитування показали, що волонтерська діяльність істотно впливає як на особистісний, так і на професійний розвиток майбутніх соціальних працівників. Так, 64% учасників зазначили, що участь у волонтерстві допомогла їм опанувати навички взаємодії з різними групами клієнтів – людьми старшого віку, молоддю, особами працездатного віку та людьми з важкими захворюваннями. Для 37% респондентів участь у волонтерській діяльності стала джерелом практичного досвіду; 15% відзначили

покращення вмінь командної роботи; 178% – розвиток організаторських здібностей.

Крім того, 20% опитаних наголосили, що волонтерська діяльність посприяла розширенню їхнього кола соціальних контактів; 37% відзначили зростання професійних умінь; 23% – розвиток ключових особистісних якостей, зокрема відповідальності та активності. Найвищий показник – 74% – засвідчує поглиблення знань про специфіку роботи соціального працівника та соціального педагога. Майже всі учасники (95%) підтвердили, що волонтерство відіграє важливу роль у їхньому професійному становленні.

Під час опитування також з'ясовано ставлення студентів до волонтерства й мотиви їхнього залучення. До того, як стати волонтерами, 57% респондентів не надавали такій діяльності особливого значення та не усвідомлювали її змістовної суті. Проте після участі в заходах та проєктній роботі 93% студентів висловили готовність продовжувати волонтерську діяльність.

Для з'ясування рівня сформованості комунікативних здібностей у студентів першої й другої груп було використано методику «Дослідження комунікативних та організаторських схильностей». Результати тестування свідчать, що 16% представників першої групи – тих, хто активно займається волонтерством – характеризуються високою активністю, ініціативністю, умінням приймати самостійні рішення і відстоювати власну думку. Комунікативні схильності вважаються важливою основою для успішної діяльності, пов'язаної зі спілкуванням і координацією групової роботи.

Серед тих, хто не долучався до волонтерства, 33% респондентів продемонстрували лише середній рівень розвитку комунікативних якостей. Ці студенти потребують цілеспрямованої та системної роботи над формуванням відповідних здібностей: вони виявляють низьке прагнення до взаємодії, почуваються скуто в колективі, віддають перевагу усамітненню та мають труднощі у встановленні контактів.

У контексті професійного становлення соціального педагога недостатній розвиток комунікативних умінь може суттєво знижувати ефективність

взаємодії з клієнтами та загальну результативність професійної діяльності.

Застосування методики М. Рокича для вивчення ціннісних орієнтацій дало змогу здійснити детальний аналіз того, як респонденти впорядковують власні термінальні та інструментальні цінності. Отримані результати засвідчили, що серед студентів – майбутніх соціальних педагогів, які не беруть участі у волонтерській діяльності, у майже половини опитаних (49%) на провідних позиціях перебувають цінності, пов'язані з особистим життям. Лише 11% цієї групи визначили серед пріоритетних цінностей професійну самореалізацію, що вказує на недостатню вмотивованість цих респондентів щодо обраної професійної діяльності.

Аналіз термінальних цінностей у студентів, які не залучені до волонтерства, також засвідчив, що для 52% опитаних такі цінності, як «розвиток» і «творчість», не входять до числа значущих. Це свідчить про знижений рівень навчальної та професійної мотивації.

Щодо інструментальних цінностей, то серед респондентів, які беруть активну участь у волонтерській діяльності, 43% поставили на найвищі рангові позиції такі цінності, як «освіта» та «відповідальність». Цей факт засвідчує позитивну тенденцію: здобувачі вищої освіти, які залучені до волонтерства, виявляють готовність до саморозвитку, професійного вдосконалення та свідомого включення у соціально значущу діяльність. Водночас ці результати вказують на сприятливі зміни у їхньому професійному становленні.

Протилежну ситуацію спостережено серед 61% студентів, які не займаються волонтерською діяльністю: у них залишається нечітко сформованою життєва й професійна позиція, що проявляється у невизначеному ставленні до майбутньої професії. Це, імовірно, пов'язане з особистісним дискомфортом під час взаємодії з одногрупниками та викладачами, що створює суттєві бар'єри на шляху формування професійно важливих якостей і становлення як фахівців.

Дослідження також показало, що студенти, які мають досвід волонтерської діяльності, вирізняються більш вираженими альтруїстичними

орієнтаціями порівняно з тими, хто ніколи не долучався до волонтерства.

Аналіз ранжування цінностей продемонстрував, що для здобувачів, які не беруть участі у волонтерській діяльності, ключовими є цінності, пов'язані передусім із забезпеченням особистого благополуччя й якості власного життя. Натомість студенти, які активно займаються волонтерством, на перший план висувають цінності, орієнтовані на щастя, добробут та благополуччя інших людей.

Отримані результати дозволяють зробити висновок про суттєві відмінності у впливі волонтерської діяльності на професійне становлення студентів. Майбутні соціальні педагоги, які залучені до волонтерства, демонструють значно вищий рівень професійної мотивації, сформованості цінностей та розвитку професійно важливих якостей порівняно з тими, хто не має досвіду участі у волонтерських практиках.

Отримані результати також доводять, що серед майбутніх соціальних педагогів, які активно долучаються до волонтерської діяльності, 70% демонструють високий рівень професійного становлення. Натомість лише 11% студентів, які не мають досвіду волонтерської роботи, виявляють аналогічно високий рівень професійної сформованості.

Отримані результати дослідження дають підстави стверджувати, що вплив волонтерської діяльності на професійний розвиток студентів 2–4-х курсів спеціальності «Соціальна робота» є суттєво різним у залежності від їхньої залученості до волонтерства. Аналіз емпіричних даних засвідчує, що участь у волонтерській діяльності сприяє формуванню професійно важливих якостей і розвитку професійної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Студенти, які не мають досвіду волонтерства, демонструють низький рівень розвитку комунікативних здібностей, тоді як у здобувачів з волонтерським досвідом цей показник значно вищий. Крім того, серед студентів, які не займаються волонтерською діяльністю, частіше спостерігаються прояви конфліктної поведінки, що можна пояснити недостатнім рівнем сформованості комунікативних схильностей.

Результати дослідження також засвідчили позитивну динаміку розвитку як особистісних, так і професійних характеристик у студентів-волонтерів. Волонтерська діяльність виступає потужним чинником формування соціально значущих професійних умінь і особистісних рис майбутніх фахівців соціальної сфери. Респонденти підкреслили, що волонтерство є важливим ресурсом професійної підготовки, у межах якого відбувається становлення професійної ідентичності, освоєння практичних навичок і здобуття реального досвіду взаємодії з різними категоріями клієнтів – досвіду, який має вирішальне значення для майбутньої практичної діяльності соціального педагога.

2.2. Експериментальний проєкт підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» до професійної діяльності засобами волонтерської діяльності у закладі вищої освіти

Конструюючи модель організації волонтерської діяльності, ми спиралися на фундаментальні положення загальної теорії систем, на ключові засади волонтерського руху та на соціально-педагогічні функції, які лежать в основі цієї сфери. Враховуючи зазначене, ми дійшли висновку, що організація волонтерської роботи являє собою структуровано вибудовану взаємодію окремих осіб і груп, об'єднаних спільною благодійною метою та педагогічними засобами, спрямованими на подолання соціальних викликів і підвищення добробуту особистості, локальних спільнот і суспільства загалом. Рівень налагодженості волонтерської активності студентської молоді суттєво впливає на якість їхнього професійного становлення. Ми вважаємо, що результативність цієї діяльності значною мірою визначається ступенем залучення керівних структур, які забезпечують постійну взаємодію з учасниками волонтерського процесу та створюють необхідні соціально-педагогічні умови для повноцінної реалізації поставлених завдань.

Для узгодження дій викладачів та фахівців соціальної сфери під час організації волонтерської діяльності у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка потрібно створити Центр

соціальних ініціатив і волонтерства. Ця структура повинна бути як упорядковане громадське об'єднання, що має власне положення, програмні засади та визначені напрями діяльності. Ефективному досягненню цілей та реалізації завдань Центру сприятиме розгалужена система партнерської взаємодії, зокрема співпраця між університетською координаційною радою (радою з гуманітарно-виховної роботи, заступниками деканів із виховної роботи, Центром гуманітарних проблем освіти, кафедрами соціальної педагогіки та корекційної освіти та психології, студентською радою) та громадською радою соціальних партнерів (службами у справах дітей міської ради, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, притулками і дитячими будинками, міським центром соціально-психологічної реабілітації дітей, школою-інтернатом, будинком маляти).

Розкриття професійного потенціалу та особистісних можливостей майбутніх фахівців у сфері волонтерства забезпечуватиметься їхньою участю в різних формах позааудиторної діяльності. Основна мета цієї діяльності полягатиме у створенні сприятливих умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку студентської молоді у позанавчальний час, формуванні їхньої готовності до майбутньої професійної діяльності, упровадженні нових способів та методів організації позааудиторної роботи, а також у задоволенні освітніх потреб студентів шляхом долучення їх до різноманітних видів волонтерської активності.

Саме волонтерська діяльність виступає важливим середовищем, яке сприяє самореалізації студентів, урахуванню їхніх індивідуальних інтересів та запитів, пробудженню внутрішньої потреби у розвитку духовності, емпатії й милосердя. Вона також допомагає розв'язувати комплексні завдання формування особистості майбутнього спеціаліста, забезпечуючи гармонійний розвиток його професійних і моральних якостей.

Ми виходимо з того, що позааудиторна діяльність студентів повинна мати чітко виражену професійну спрямованість. Під цим розуміємо створення спеціально змодельованих навчально-виховних ситуацій волонтерського

змісту, складність яких зростає поступово, відповідно до розширення спектра форм і методів волонтерської взаємодії. Такі ситуації передбачають високий рівень самостійності студентів, уміння мобілізувати вольові ресурси та емоційну стійкість для розв'язання запропонованих завдань. Позааудиторна робота організовуватиметься через різноманітні форми волонтерської активності – тематичні дискусії, зустрічі, пресконференції, творчі конкурси, усні журнали, а також через діяльність школи волонтерів.

За умови правильно вибудованої системи такої роботи студенти отримають можливість не лише набутися реального досвіду волонтерської діяльності, а й сформувати навички автономної роботи, виробити індивідуальний професійний стиль. Важливим чинником є регулярність проведення позааудиторних заходів і їхня інтеграція з навчальною підготовкою та практичною волонтерською роботою.

Важливу роль у підготовці фахівців гуманітарно-соціального напрямку відіграє розвиток їхнього практичного компонента професійної компетентності та особистісних якостей. Це досягається, зокрема, через роботу школи волонтерів, що функціонуватиме при Центрі соціальних ініціатив і волонтерства та працюватиме відповідно до Типового положення про школу волонтерів.

Основні цілі діяльності школи волонтерів:

- формування в учасників спеціалізованих знань із психології, педагогіки, права та соціальної медицини, необхідних для реалізації соціальних програм і проєктів;
- підтримку професійного зростання волонтерів і створення умов для отримання ними практичного досвіду;
- розвиток професійно важливих особистісних характеристик, творчого потенціалу, умінь самовираження та становлення волонтера як активного соціального суб'єкта;
- розроблення та впровадження навчально-тематичних планів і програм підготовки волонтерів відповідно до ключових напрямів діяльності Центру.

Навчальні заняття у школі волонтерів потрібно організувати у форматі семінарів, тренінгів, творчих і практичних вправ, рольових та ситуативних ігор, підготовки інформаційних довідок, дискусій, обговорень, мініпрезентацій студентських ініціатив і проєктів, а також через зустрічі з фахівцями-практиками – у формі майстер-класів, проблемних лабораторій та ін. Освітня програма волонтерської підготовки, що поєднує теоретичний і практичний компоненти, спрямована на всебічний розвиток особистості студентів, успішну їх соціалізацію та включення в гуманістичні традиції милосердя, притаманні українській культурі. Центральним елементом програми має бути формування у студентів морально-етичних настанов, сприяння їх духовному розвитку, вироблення активної й усвідомленої соціальної позиції, створення умов для самовираження та самореалізації молоді. Також акцент робиться на розвитку ключових професійно-особистісних якостей майбутніх соціальних і корекційних педагогів: милосердя, емпатійності, відповідальності, толерантності, самодисципліни та вимогливості як до себе, так і до оточення.

Підготовка студентів до волонтерської діяльності здійснюватиметься поетапно та охоплюватиме такі ключові кроки: розроблення та структурування навчальної програми підготовки волонтерів; відбір учасників через анкетування, опитування та співбесіди; проведення вступної орієнтації; залучення студентів до створення програми соціальних послуг для дітей-сиріт; супервізійний супровід, моніторинг і мотиваційну підтримку волонтерської діяльності; підсумкове оцінювання результатів роботи волонтерів.

До реалізації теоретичних і практичних занять активно залучатимуться фахівці міських соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Їх участь передбачає використання інтерактивних підходів і сучасних методів навчання. Така форма соціального партнерства є взаємовигідною: студенти отримують можливість якісної, практично зорієнтованої підготовки до волонтерської діяльності, а соціальні установи долучаються до формування майбутніх фахівців.

Перевага повинна надаватись тим освітнім форматам, які дозволяють

формувати конкретні професійні уміння й організаторські навички волонтера: створення соціальної реклами, підготовка інформаційно-наочних матеріалів для проведення тематичних заходів, участь у процесіях, рейдах, акціях тощо; організація вікторин, дискусій та масових подій для дітей, позбавлених батьківської опіки. Зокрема у школі волонтерів мають переважати такі форми й методи:

- лекція як базовий інструмент подачі навчального матеріалу;
- бесіда, що сприяє продуктивній взаємодії, закріпленню знань і визначенню динаміки групи;
- ділові ігри, які забезпечують ефективне практичне засвоєння змісту соціальної роботи;
- «мозковий штурм» для активізації пізнавальної діяльності та пошуку нових ідей;
- групові та індивідуальні дискусії на різноманітні теми;
- колоквіум як форма обговорення професійних питань у групі;
- семінар-практикум, спрямований на глибше опрацювання теоретичних положень;
- тренінги для відпрацювання практичних навичок;
- конференції для волонтерів і працівників соціальних служб з метою обміну досвідом і методичними напрацюваннями;
- «круглий стіл» за участю державних і громадських організацій з обговорення питань розвитку волонтерського руху та діяльності школи;
- зустрічі волонтерів різних центрів для обміну досвідом і вироблення нових методів роботи з різними категоріями молоді.

Застосування таких форм діяльності сприяє не лише здобуттю практичних навичок, а й розвитку професійно значущих рис, що необхідні фахівцю соціально-педагогічної сфери.

Важливим має бути і третій напрям роботи Центру – реалізація професійних функцій студентів у процесі волонтерської діяльності через надання соціальних послуг дітям, які потребують підтримки.

Отримувачами соціальних послуг у межах волонтерської діяльності можуть бути вихованці товариства «Надія», центру соціальної реабілітації неповнолітніх, а також діти-сироти з особливими освітніми потребами територіальної громади.

У межах роботи потрібно реалізувати комплекс таких видів соціальних послуг:

– Освітні послуги.

Вони охоплюють організацію гурткової діяльності, проведення групових та індивідуальних занять, семінарів, соціально-психологічних тренінгів, практичних майстер-класів та інших навчальних активностей.

– Психологічні послуги.

Їх зміст спрямований на розвиток у дітей внутрішньої впевненості, мотивації до подолання життєвих труднощів, формування навичок самовдосконалення й здорового способу життя. Серед конкретних форм роботи — індивідуальні та групові консультації, психологічні тренінги, консультування засобами «телефону довіри», застосування психодіагностики для вивчення особистісних особливостей та вироблення подальших корекційних або реабілітаційних заходів, надання методичних рекомендацій.

– Соціально-педагогічні послуги.

Вони включають створення та підтримку дитячих і молодіжних об'єднань, організацію гурткової діяльності та клубів за інтересами, проведення освітніх, виховних і корекційних заходів, організацію дозвілля, посередництво між дітьми й соціальними інституціями, а також залучення закладів культури, спорту, громадських організацій та інших партнерів до роботи з дітьми.

– Юридичні послуги.

Цей напрям орієнтований на надання консультацій щодо застосування законодавства, захист прав та інтересів дітей, які переживають складні життєві обставини, сприяння реалізації правових механізмів відповідальності осіб, що порушують їхні права. До таких послуг належать оформлення правових документів, адвокатська підтримка, представництво інтересів дитини тощо.

– Інформаційні послуги.

Вони передбачають довідково-просвітницьку роботу, створення та поширення соціально значущих інформаційних матеріалів, проведення інформаційних кампаній і популяризаційних заходів.

Таким чином, упровадження розробленого експериментального проєкту організації волонтерської діяльності у середовищі закладу вищої освіти здатне значно підвищити рівень професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. Такий підхід сприятиме формуванню в них важливих професійно-особистісних рис і морально-духовних якостей, що становлять основу благодійної поведінки, – альтруїстичної налаштованості, чуйності, доброзичливості. Враховуючи те, що альтруїстичні мотиви залишаються поширеним і природним стимулом у суспільстві, актуальним є відновлення та продовження українських традицій благодійництва, які історично були невід’ємною частиною соціального життя.

ВИСНОВКИ

На основі дослідження зробимо узагальнюючі висновки:

1. Розкрито ключові напрями еволюції волонтерського руху та здійснено критичний огляд поняттєво-категоріального апарату. Узагальнення наукових підходів, представлених в українській та зарубіжній дослідницькій традиції, дало змогу уточнити зміст базових понять – «волонтер», «волонтерська діяльність», «волонтерство», «волонтерські послуги», «волонтерський рух». У сучасному науковому дискурсі волонтер розглядається як особа, що керується мотиваційно-ціннісними установками та добровільно здійснює неприбуткову, соціально орієнтовану й гуманістичну діяльність, спрямовану на регулярну підтримку різних соціальних груп. Волонтерський рух, у свою чергу, постає як багатовимірне соціокультурне явище, яке функціонує на засадах добровільності й безоплатності та відіграє важливу роль у формуванні гуманістично орієнтованого суспільного середовища. Його розвиток супроводжується поступовим розширенням масштабів і форм волонтерської активності.

2. Наголошено, що волонтерська діяльність виконує важливу соціальну функцію, сприяючи розв'язанню суспільно значущих проблем, підвищенню якості життя та всебічному розвитку її учасників. Саме через волонтерство формується й зміцнюється система особистісних цінностей, зростає громадянська відповідальність і соціальна активність. В українському контексті особливо актуальним є стратегічне посилення підтримки волонтерських об'єднань, розширення спектра типів і форм волонтерства, удосконалення механізмів популяризації руху, забезпечення фінансування відповідних ініціатив, підготовки кваліфікованих кадрів та стимулювання найактивніших учасників.

3. Уточнено змістове наповнення та визначено структурні елементи готовності майбутніх соціальних педагогів до організації волонтерської діяльності серед учнівської молоді. Обґрунтовано, що результатом якісної професійної підготовки фахівців соціальної сфери є сформована готовність до

реалізації означеного напрямку роботи – комплексна інтегрована характеристика особистості, яка проявляється у стійкій внутрішній мотивації брати участь у волонтерській діяльності, наявності професійно значущих особистісних рис, а також у володінні спеціалізованими знаннями, уміннями та компетентностями щодо планування, організації, адміністрування, впровадження, оцінювання та прогнозування волонтерської активності в роботі з учнівською молоддю.

4. Показано, що зазначена готовність є цілісним утворенням, яке охоплює низку взаємопов'язаних компонентів: мотиваційний, особистісний, когнітивний та операційний. Ці складники перебувають у тісній внутрішній взаємодії, утворюючи системне підґрунтя для ефективної реалізації волонтерської діяльності в освітньому середовищі.

5. Обґрунтовано та детально представлено зміст проєкту організації волонтерської діяльності майбутніх соціальних педагогів у середовищі закладу вищої освіти. Запропонована модель функціонує на основі діяльності Центру соціальних ініціатив і волонтерства, який об'єднує основних суб'єктів волонтерської роботи та забезпечує їх взаємодію. У структурі моделі окреслено цільові орієнтири, систему завдань, провідні напрями та зміст професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів – як у межах освітнього процесу, так і під час позааудиторних активностей та практичного залучення студентів до волонтерської діяльності.

6. Визначено ключові напрями подальшого розвитку волонтерського руху в Україні у XXI столітті. Передусім йдеться про необхідність посилення співпраці між державними інституціями, закладами освіти, фахівцями соціальної сфери та волонтерами, що представляють різноманітні неурядові організації. До перспективних кроків також належить активне залучення здобувачів освіти до волонтерських практик, зокрема шляхом інтеграції мінімальної кількості волонтерських годин до умов вступу в магістратуру, запровадження державної підтримки волонтерських проєктів чи врахування волонтерського досвіду під час працевлаштування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова, О. Р. Особливості функціонування сімейного волонтерства в Україні [Електрон. ресурс] / О. Р. Антонова // Держава та регіони. Серія Державне управління . – 2016. – № 1. – С. 31-35.
2. Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами. Київ, 2021. 164 с. URL: https://caritas.ua/wp-content/uploads/2022/02/5_ukr_digital_whole.Pdf
3. Бондаренко, З. П. До питання про менеджмент та супервізію волонтерської роботи / З. П. Бондаренко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2012. – N 2. – С. 43-53.
4. Букач М. Словник-довідник із соціальної роботи. Миколаїв : ФОП Швець В.Д., 2016. 384 с.
5. Верховна Рада Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності : Закон від 05.03.2015 р. № 246-VIII // Голос України . – 2015. – 57 . – С.10.
6. Верховна Рада Про волонтерську діяльність : Закон від 19.04.2011 р. № 3236-VI // Голос України . – 2011. – 86 . – С.7.
7. Волонтери. Мобілізація добра : збірка / Сергій Жадан, Катерина Бабкіна, Лариса Денисенко, Ірена Карпа, Ірина Славінська ; уклад. і авт. передм. Ірена Карпа. – Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. – 253 с.
8. Волонтери. Мобілізація добра : збірка / Сергій Жадан, Катерина Бабкіна, Лариса Денисенко, Ірена Карпа, Ірина Славінська ; уклад. і авт. передм. Ірена Карпа. – Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. – 253 с.
9. Волонтерство в соціальній роботі / Упоряд.: О.Главник, Н.Романова, Т.Дружченко. – К.: Главник, 2006. – 126 с.
10. Волонтерство: poradnik dla organizatora wolonterskiego ruchu / Укладач: Лях Т.Л., авт. кол.: О.В. Безпалько, Н.В. Заверіко, І.Д. Зверева, Н.В. Зимовець та ін. – К.: ВГЦ «Волонтер», 2001. – 176 с.
11. Волонтерська діяльність у змісті соціальної функції держави : монографія / Вікторія Валеріївна Вашкович, Василь Васильович

Манзюк, Вадим Михайлович Рошканюк ; ДВНЗ "Ужгород. нац. ун-т". – Ужгород : Гельветика, 2019. – 199 с.

12. Волонтерський менеджмент : помічник / [упор. Ю. Мартинова]. – К. : Центр волонтеріату «Добра воля», 2010. – 110 с.

13. Вступ до соціальної роботи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів /за ред.. Т.В. Семигіної, І.І. Миговича. – К.: Академвидав, 2005. – 304 с.

14. Горілий, А. Г. Волонтерство у соціальній роботі / А. Г. Горілий // Історія соціальної роботи : навч. посіб. – Тернопіль : Видавництво Астон, 2004. – С. 155-158.

15. Грига, І. М. Досвід волонтерської роботи та напрями її вдосконалення / І. М. Грига та ін. // Соціальна робота в Україні: перші кроки / під ред. В. І. Полтавця. – К. : Академія, 2000. – С. 145-173.

16. Грищенко, Т. Співпраця відділу документів іноземними мовами Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки з волонтерами різних країн світу / Т. Грищенко // Бібліотечний Форум України . – 2015. – № 1. – С. 22-23.

17. Гук О. Волонтерство як складова соціально-педагогічної діяльності з молоддю. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка. 2017. № 1. С. 74–77.

18. Доній, Н. Є. Волонтерство як прояв світоглядної ініціативи / Н. Є. Доній, А. В. Кузьменко // Людина. Культура. Освіта : матеріали II всеукраїнських філософських читань пам'яті доктора філософських наук, професора Володимира Ісаковича Шевченка 17 лютого 2012 року . – Чернігів : ЧДІЕУ, 2012 . – С. 138-146.

19. Жуляєв, В. В. Міжнародна волонтерська праця молоді країн ЄС як особлива форма зайнятості / В. В. Жуляєв, О. В. Бондарук // Ринок праці та зайнятість населення. – 2016. – № 2 . – С. 22-25.

20. Загальна декларація волонтерів. URL: http://www.volunteer.kiev.ua/pages/70-zagalna_deklaracya_volonterv.

21. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні

організації» від 05.07.2012 р. № 5073-VI (у ред. від 16.04.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17/sp: max50: nav7: font2>

22. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності» від 05.03.2015 р. № 246-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-19>

23. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану» від 29.07.2022 р. № 2494-XIX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-20>

24. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» від 15.08.2022 р. № 2519-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20>

25. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України» від 15.08.2022 р. № 2520-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2520-20>

26. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/317209__551310.

27. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI (у ред. від 12.06.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/sp: max50: nav7: font2>

28. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII (у ред. від 27.04.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>

29. Івженко, І. Б. Зарубіжний досвід залучення волонтерських рухів до взаємодопомоги на місцевому рівні [Електрон. ресурс] / І. Б. Івженко // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2016. – № 1. – С. 174-178.

30. Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні : наук.-навч.-метод. посіб. для студ., магістрантів, аспірантів та спеціалістів у галузі соц.роботи, соц. педагогіки / За аг. ред.. С. Я. Харченка ; авт. кол. : С. Я.

Харченко, О. П. Песоцька, В. О. Кратінова та ін. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2008. – 320 с.

31. Коваль, Л. Волонтерський рух стає масовим / Л. Коваль // Урядовий кур'єр . – 2009. – 131 . – С. 8.

32. Козинець, І. М. Волонтерство як елемент підготовки соціального працівника / І. М. Козинець // Міжнародна студентська науково-практична конференція 5 "Юність науки - 2013" (м. Чернігів, 18-19 квітня 2013р.) : збірник матеріалів. – Чернігів : ЧДІЕУ, 2013 . – С. 142-144.

33. Крапівіна, Г. О. Світовий волонтерський рух: стан і статус / Г. О. Крапівіна // Вісник економічної науки України . – 2012. – 1 . – С.73-76.

34. Ларіонова, Н. Б. Волонтерство в інституційному просторі / Н. Б. Ларіонова, В. О. Кратінова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2011. – N 1. – С. 4-11.

35. Лях Т.Л. Методика організації волонтерських груп : Навч. посіб. / Т. Л. Лях. — К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. — 160 с.

36. Матвієнко, Л. І. Особистість волонтера у психологічному вимірі : ціннісно-мотиваційний аспект (надання соціальних послуг вразливим верствам населення) / Л. І. Матвієнко, К. С. Алексейченко // Ринок праці та зайнятість населення . – 2016. – № 1 . – С. 5.

37. Матвійчук, А. Держава і волонтери: правове поле для взаємодії / А. Матвійчук // Фінансовий контроль . – 2015. – № 3 . – С. 28-29.

38. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посібник / За ред. Т. Л. Лях ; авт.-кол.: З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. – К. : Версо-04, 2012. – 288 с.

39. Милян Ж.І., Смук О.Т. Особливості організації навчально-виховної роботи з внутрішньо переміщеними дітьми: методичні рекомендації. Ужгород: УжНУ, 2022. 41 с.

40. Москалюк, В. Волонтерським справам – примножуватися! / В. Москалюк // Соціальний захист. – 2011. – № 5. – С. 44-45.

41. Організація волонтерського руху у вищих навчальних закладах:

Діагностичний інструментарій: Метод. розроб. / Укл. Т.О. Рудякевич – Житомир: ЖДУ, 2004 – 20 с.

42. Основи волонтерської діяльності в міжнародному спорті : навч.-метод. посібник / За заг. ред. Є. Б. Євтуха та ін. – К. : НПУ ім. Дагоманова, Інститут соціології, психології та управління, 2012, К. : Фенікс. – 208 с.

43. Павлюк, К. С. Волонтерський рух: зарубіжний досвід та вітчизняні практики / К. С. Павлюк // Інвестиції: практика та досвід . – 2015. – № 13-14 . – С. 87-93.

44. Панчук, І. О. Роль індивідуальної та суспільної правосвідомості у здійсненні волонтерської діяльності / І. О. Панчук // Університетські наукові записки . – 2015. – № 2 . – С. 21-26.

45. Попович, В. Допомагаючи іншому, допомагаєш собі / В. Попович // Соціальний захист . – 2013. – N 9 (205). – С. 49.

46. Прийомна сім'я: методика створення та соціального супроводу / Авт.кол. Г.М. Бевз, В.О. Кузьмінський та ін. – К. Центр стратегічної підтримки, 2005. – 92 с.

47. Роль волонтерів у зниженні рівня злочинності неповнолітніх // Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2006. – С. 211-235.

48. Романкова, Л. Волонтерська діяльність як складова формування моральних цінностей студентської молоді [Електрон. ресурс]/ Л. Романкова // Вища освіта України . – 2015. – № 4. – С. 54-60.

49. Серцем покликані до милосердя: // Календар знаменних і пам'ятних дат . – 2012. – 4 . – С. 75-81. С

50. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підруч. [для студ. вищ. навч. закладів] / [Т. Ф. Алексеєнко, Т. П. Басюк, О. В. Безпалько та ін.] ; за ред. І. Д. Звереві. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.

51. Соціальна робота з людьми, які живуть із ВІЛ/СНІДом: Метод. посіб для проведення курсів підвищ. кваліфікації / Т. Семигіна, О. Банас, Н. Венедиктова та ін. – К.: Виддмім «Києво-Могилянська акад.», 2006. – 620 с.

52. Субота, Н. Волонтерська робота студентів-валеологів Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди з профілактики ВІЛ/СНІДу серед молоді міста / Н. Субота // Основи здоров'я та фізична культура . – 2008. – С. 13-16.
53. Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи / упор. Л. В. Лохвицька. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 232 с.
54. Уманська О. Волонтерство в Україні. URL: <https://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/volonterstvo-v-ukraini>
55. Холіна О. Волонтерська діяльність як соціальний феномен суспільства. Теорія і практика суспільного розвитку. 2011. № 8. С. 71–73.
56. Через війну : погляд волонтера : фотокнига / Дмитро Муравський ; упоряд. : Оксана Гаврилюк, Ярослав Павловський ; ред. Валерій Милосердов. – Київ : Люта справа, 2017. – 278 с.
57. Черниш, Н. Вплив довіри та довірчих відносин на становлення новітнього соціального інституту волонтерства у сучасній Україні / Н. Черниш // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2016. – № 2. – С. 26-38.
58. Шамрай, В. О. Сучасний стан офіційного визнання волонтерської діяльності в Україні / В. О. Шамрай, М. А. Ольховський // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право . – 2015. – № 4 . – С.139-145.
59. Шедеровський К.С., Назаренко Б.С., Панфілова О.М., Булах Л.В., Лазаренко Б.П. Організація психологічної допомоги та соціального супроводу ВІЛ-інфікованих дітей та їх сімей працівниками денного центру «Наша родина» – проблеми ВІЛ-інфекції, наркоманії та ІПСШ в Україні / К.С. Шедеровський. – К., 2004. – С.33-37
60. Щорс, В. В. Волонтерська діяльність - провідна форма гуманістичного виховання старшокласників / В. В. Щорс // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 9 (174). – С. 34-47.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета з визначення стану волонтерської роботи у ЗВО України

Шановний респонденте!

Просимо Вас щиро відповісти на запитання. Це допоможе в роботі Центру соціальних ініціатив і волонтерства

1. Будь ласка, вкажіть Ваш вік, стать та де Ви навчаєтесь (повна назва навчального закладу). Прізвище – за бажанням.

2. Чи доводилося Вам виконувати роботу волонтера? Наведіть приклади.

3. Розкажіть, що Ви знаєте про волонтерство?

4. Поясніть, будь ласка, кого можна вважати волонтером?

5. Чи вважаєте Ви, що волонтерська робота сприяє реалізації професійних функцій соціального педагога? Якщо так, то назвіть, яких саме функцій.

6. Якими, на Вашу думку, якостями має володіти волонтер?

7. Які знання повинен мати студент-волонтер?

8. Оцініть в балах (від 1 до 5) важливість перелічених умінь для діяльності волонтера

а) комунікативні (налагодження контактів)

б) прогностичні (планування діяльності, прогноз результатів)

в) аналітичні (аналіз соціальних процесів, виділення проблеми)

г) проєктувальні (створення програм діяльності)

д) організаторські (вміння організувати власну діяльність, групи)

є) інші

9. Як Ви вважаєте, з якою категорією суспільства працюють волонтери?

10. Як Ви гадаєте, чи всі можуть бути волонтерами? Що для цього потрібно?

11. Чи потрібна, на Ваш погляд, спеціальна підготовка студентів до волонтерської роботи?

12. Відзначте, будь ласка, цифрою від 1 до 5 (1 – min, 5 – max) Ваше бажання працювати у складі волонтерської команди

Дякуємо Вам за витрачені зусилля!!!

Методика визначення ціннісних орієнтацій М. Рокіча

Інструкція. Зараз Вам буде пред'явлений набір з 18 карток з позначенням цінностей. Поставте, будь-ласка, їх по порядку значущості для Вас принципів, якими Ви керуєтесь у житті. Помістіть найбільш важливу цінність на перше місце, а найменш важливу – на останнє. Не поспішайте, кінцевий результат має відображати Вашу справжню позицію.

Список А (термінальні цінності)	Ранг важливості
Активна діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	
Життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	
Здоров'я (фізичне і психічне)	
Цікава робота	
Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	
Любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	
Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	
Наявність хороших і вірних друзів	
Суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	
Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	
Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей)	
Розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	
Розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	
Свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	
Щасливе сімейне життя	
Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	
Творчість (можливість творчої діяльності)	
Впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	

Список Б (інструментальні цінності)	Ранг важливості
Акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	
Вихованість (гарні манери)	
Високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	
Життєрадісність (почуття гумору)	
Ретельність (дисциплінованість)	
Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	
Непримиренність до недоліків у собі та інших	
Освіченість (широта знань, висока загальна культура)	
Відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	
Раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	
Самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	
Сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	
Тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	
Терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	
Широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	
Чесність (правдивість, щирість)	
Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)	
Чуйність (дбайливість)	

Методи оцінювання волонтерської діяльності майбутніх соціальних педагогів

Загальні правила оцінювання

Оцінювання може включати такі елементи:

- інтуїтивний аналіз видів діяльності: що відбувався під час кожного виду діяльності, як себе почували учасники;
- рефлексія на мета-рівні: як можна пояснити, чому діяльність відбувалась саме в такий спосіб;
- трансфер: усвідомлення відмінності діяльності від реальності (якщо є), перенесення отриманого досвіду на реальну ситуацію;
- критика діяльності: чому навчилися, чому не вдалося навчитися під час діяльності.

Оцінка є основою навчального ефекту. Якщо це можливо, то рекомендується проводити оцінювання після деякого часу з моменту завершення гри.

Методи проведення оцінювання

Метод 1

Оцінити ступінь опрацювання групою теми семінару, ритм роботи, емоційний стан учасників, доцільність використаних методик. Тренер або учасники малюють велике дерево. Кожен з учасників отримує картки трьох кольорів, з яких кожен сам вирізає фрукти.

Червоні – це дозрілі фрукти (це я беру з собою як успіх або особисте відкриття).

Зелені – це ще зелені фрукти (це було добре, але можна було б і більше, або треба доопрацювати).

Жовті – це падалиця (це не вдалося, це не повинно більше трапитися). Результати коментуються в пленумі.

Метод 2

На великому аркуші паперу малюється система координат: вісь абсцис характеризує блоки семінару, вісь ординат – оцінку (від -3 до +3). Кожен учасник малює свій графік розвитку семінару (де була криза, де кульмінація або що сподобалося, що ні, і коментує в пленумі).

Метод 3

Кожен учасник на аркуші паперу малює руку, пальці якої символізують його оцінку: Великий палець – це було супер, мені сподобалося; вказівний палець – на це треба звернути увагу; середній палець – це мені зовсім не сподобалося; безіменний палець - атмосфера тут була ... (учасник має продовжити речення); мізинець – мені не вистачило ... (учасник повинен продовжити речення).

Метод 4

З паперу вирізаються рибини різних розмірів. Учасники записують на них свої міркування з двох питань:

- Риби, які я піймав і хочу залишити у своїй мережі (ідеї, висновки, відкриття).
- Риби, які я піймав і хочу відпустити (думки, емоції, стереотипи).

Тренер споруджує сітку з мотузок або іншого матеріалу. Кожен учасник зачитує свої картки і/або складає в сітку, або відпускає у воду (простір на підлозі біля мережі). Кількість карток на кожного учасника не обмежена.

Метод 5

На підлозі приклеєний скотч, що позначає барометр і його полюси (плюс, мінус). Тренери називають аспекти семінару, які мають бути оцінені (програма, атмосфера), і учасники розташовуються на шкалі вздовж приклеєного скотчу згідно з їх ставленням до висловлювання. Ті, які з ним погоджуються, стають ближче до плюса, а ті, які не

погоджуються, – до мінуса. Чим більше згода або незгода з висловлюванням, тим ближче до відповідного полюсу має розміститись учасник. Висловлювання можуть пропонувати й самі учасники.

Метод 6

На великому аркуші паперу малюється коло, поділене на сектори. Сектори підписуються (зміст заходу, атмосфера, опрацювання матеріалу з теми). Учасники мають відзначити по одній точці в кожному секторі відповідно до своєї оцінки. Чим ближче до центру, тим більш позитивна оцінка. Учасники можуть коментувати свою позицію, якщо це необхідно.

Метод 7

Група сидить у колі, учасники по черзі одним реченням описують, як вони себе почувають, або дають оцінку дня на змістовному рівні. Кожен учасник за допомогою свого тіла утворює статую, характеризуючи свої відчуття.

Метод 8

Учасники малюють сумку, в яку вписують свої «покупки» – придбані за день знання, емоції, пізнання тощо. На іншому аркуші учасники пишуть список «продуктів», які вони хотіли б придбати протягом наступних днів.

Метод 9

На середині приміщення стоять два відра, наполовину наповнені водою, з позначками «+» і «-». Учасники підходять по черзі до відер і, висловлюючи оцінку дня чи вправи, переливають склянкою воду з відра «-» у відро «+» і навпаки [тренер – група – семінар].

Метод 10 «Чотири кути»

У чотирьох кутах зали, де відбувається семінар, розміщують чотири питання щодо очікувань і можливості занотувати відповіді (наприклад, фліпчарт). Учасники отримують можливість вільно підходити до кожного питання та робити власні нотатки. Після цього відповіді зачитуються та обговорюються у групі.

Метод 11 «Компас»

На аркушах паперу учасники малюють компас, що символізує чотири сторони світу й чотири питання, на які необхідно дати відповідь:

- Що я люблю робити?
- Чого я хочу навчитися?
- Що я хочу змінити?
- Що я вмію робити?

Пізніше відповіді обговорюють у малих групах або у великій групі.

Метод 12 «Школа відповідальності»

Спочатку в різних кінцях кімнати позначається шкала з відповідями «так» і «ні». Потім оголошуються твердження або запитання з різної тематики (наприклад, «я несу відповідальність за екологічну ситуацію у своєму місті»). Учасники мають стати в тому місці на шкалі, яке відповідає їх відповіді. Після вправи кожен/-а має час подумати над питанням своєї особистої відповідальності.

Джерело: Ідеї. Натхнення. Рішення. / Трамбовецька Н. [та ін.]. К.: – Тренерська група «Інша Освіта». – Київ, 2015. – 71с.

